

KÉPZŐMŰVÉSZET

A KÉP ÖSSZEÁLLT

Vajdasági festészet 1900–1944 – Modern Művészetek Képtára, Újvidék

Egy több mint két évtizeddel ezelőtt született ötlet utolsó szakaszának megvalósulását láthatja a közönség júliusban és augusztusban az újvidéki Modern Művészetek Képtárában. A szakemberek elképzelésének megfelelően a tárlat egy hosszabb sorozat része, amely a század vajdasági képzőművészetét térképezi fel. Egy-egy kiállítás taglalta eddig e vidék szobrászatát és grafikáját, s kettő – a Vajdasági képzőművészet 1944–1954, illetve a Vajdasági festészet 1955–1972 című – mutatta be az adott korszak festészetét. A sorozat zárókiállítása az időben legtávolabbi, ám festészetünk talán legizgalmasabb korszakának, e század viharos és ellentmondásoktól terhes első négy évtizedének bemutatását vállalta. A szerényebb léptékű tárlatoktól eltérően a vállalkozást szélesebb körű munkamegosztás jellemezte – ugyanis az összegyűjtött anyag a vajdasági képtárak és múzeumok szakembereinek célirányos gyűjtő- és kutatómunkájának eredménye –, s talán ennek köszönhető, hogy e kiállítás egyetemessé és élettelivé, a szó legnemesebb értelmében: élménnyé vált.

A kiállítás anyagába az előzetes válogatás alkalmával 150 festő 260 alkotása került be, hogy a katalógusban ez a szám 67 névre és 193 alkotásra szűküljön, s a megalakulása óta saját otthon híján állandóan „vendégségbe” kényszerülő képtárban a rendelkezésre álló hely miatt a közönség elé csak ötven festő mintegy 130 alkotása jusson. A válogatásról persze mindig lehet vitázni. Olykor éppen elengedhetetlen is. Ezúttal is feltehetjük a magunk kérdéseit arról például, hogy noha a katalógusba még bekerült, a kiállításon miért nem látható Gyelmis Lukács egyetlen alkotása sem, azé a festőé, akit talán már azért sem illet volna kihagyni, mert a harmincas években kiállított a Velencei Biennálén, s ez a vajdasági festők között olyannyira ritkaság, hogy rajta kívül nincs is rá példa. Esetleg megkérdezhetnénk, hogy noha a kiállítás címében az 1900 és 1944 közötti időszak bemutatását vállalta fel, miért nem szerepel a tárlaton (de a katalógusban sem) egyetlen 1940 után készült festmény sem. Vagy: miért nincs itt a fiatal Ács, akinek pedig 1938-ban volt az első önálló kiállítása Szabadkán, miért nincs itt Bicskei Péter, esetleg Nagyapáti Kukac Péter is. . . És sorjázhatnánk még észrevételeinket, ám közben arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a művészettörténeti kutatások nálunk eddig is főként elhivatott egyének vállalkozó kedvének s nem annyira az intézményes és szervezett kutatásoknak voltak köszönhetőek, és így a feltárás, majd a rendszerezés teljessége még ugyancsak távoli cél. Persze, e vélt vagy valós mulasztások ellenére is megvan e tárlat teljessége, pótolhatatlan hiányérzetünk tulajdonképpen nincs is, s utóvégre egy kiállítás rendezőjének mindenkor szíve joga s adott lehetőségeinek kényszere is a válogatás. Miloš Arsić, a tárlat rendezője s a vizsgált időszakot igen részletesen és alaposan feldolgozó bevezető tanulmány szerzője el tudta érni azt, hogy e tárlat ne csak művészi seregszemleként legyen izgalmas, hanem olyan megbízható forrássá váljék, amelyből a jövőbeni kutatások is meríthetnek.

Aligha véletlen, hogy éppen ez az időszak maradt a sorozat végére, hiszen századunk legvirharosabb és ellentmondásokban bővelkedő évtizedei ezek. Két világháború, három határkiigazítás és ugyanennyi rendszerváltozás e néhány évtized mérlege, s ezek a változások természetesen az élet minden területére hosszú időn keresztül döntő módon kihatottak. A festészetben akadémizmus, a müncheni realizmus, posztimpreszionizmus, szecesszió s az avangárd törekvések elegyedtek, s ebben a kis térségben így juthatott kifejezésre München, Bécs, Budapest, Prága és Párizs együttes hatása. Az új áramlatok hullámai viszonylag időben begyűrűztek, ám itt ezeket a hatásokat az erős traditionalizmus jelentősen tompította. A 19. század akadémizmusával aránylag későn számoltak le a vajdasági festők, s helyét sajátos módon az ugyancsak múlt századi plein airizmussal váltotta fel. A szimbolizmus és a szecesszió éppen csak megérintette az itteni festőket, s kevés kivétellel (Pechán József, Oláh Sándor, Aczél Henrik) az ekkor született alkotások nem képviselnek különösebb értéket. Az 1918-as változások után, az átszabott határok következtében az itteni festők eltávolodtak Budapestről, közvetlenül vagy közvetítőkön keresztül Párizs felé fordulnak, s a festők egy elszánt kis csoportja, Petar Dobrovićyal, Milan Konjovićyal, Sava Šumanovićyal, Balázs G. Árpáddal az élen szakít a múlt századi törekvésekkel, s megkísérlí bekapcsolni a vajdasági festészetet az európai művészet vérkeringésébe. A festészeti hagyományok meglete egyrészt ösztönzően hatott, hiszen a feltételek adottak voltak ahhoz, hogy időben csatlakozhassanak a modern irányzatokhoz, másrészt azonban erre éppen az itteni „hagyományos” ízlés miatt nem kerülhetett sor, hiszen nem sok jóra számíthatott az a festő, akinek képe nélkülözötte az anekdotikus tartalmat, a „történetet”, a „kellemet” és a „realisztikus küllemet”. A mecénások talán vágták az újat, de nem az ismeretlent. Olyan újat vártak, amely nincs ellentmondásban a régivel, nem ráz meg, nem irritál, nem politizál s nem tér el a hagyományostól. A mélyen gyökerező traditionalizmus és az új művészeti kihívások keresztütlüzében a művészeknek nem volt túl nagy választási lehetőségük. Vagy kiegyeztek a „kipróbált értékek” előnyben részesítő „művészetfogyasztókkal”, vagy pedig az itteni, igen vékony értelmiségi réteggel együtt haladva a Nagy Kaland izgalmas, de fölöttébb bizonytalan útját választották. Az útkeresés és a felzárkózás nagy ígéretét azonban egy újabb világháború zúzta szét. A helyzet ismeretében érthetően nehéz volt a kiállítás anyagának kiválogatása, akárcsak a helyes arányok felállítása. A kiállítás rendezője az egyedüli helyes utat választotta azáltal, hogy azokat a pillanatokot részesítette előnyben, amelyek egy-egy stílus, program eljövetelet, elfogadását, affirmálódását jelezték, s amelyek a képet mindig önálló, kizárólag saját törvényeinek engedelmeskedő műalkotásként fogták fel. Ezzel a szemléletmóddal, amelyet a kiállítás bevezető tanulmányában is hangsúlyoz, Arsic a kiállítás minden egyes darabját „független pikturális egységként” taglalja, s így vizsgálja azokat a festményeket, amelyek a vajdasági múzeumok és képtárak custosainak válogatásában kerültek az anyagba. Mint jeleztük, e tárlat, akárcsak a katalógus szövege, voltaképpen csoportmunka eredménye, s a rendező mellett a katalógus a „szelektorok” tanulmányait is tartalmazza. Ratomir Kulíć Újvidék festészetét dolgozta fel. Tanulmányát mintegy kiegészíti Mirjana Džepinának az 1900 és 1940 között Újvidéken működő festő- és rajziskolák ténykedésével foglalkozó írása. A zrenjanini anyagból Jelena Knežević válogatott, a korszak festészetét taglaló érdekesítő tanulmányában kitér az előzményekre, a századfordulót megelőző évtizedekre is és kimerítő alaposággal elemzi a nagybányai művészteleppel fenntartott kapcsolatot, mintegy megindokolva ezzel az 1912-ben jelentkező Nagybecskereki Impreszionisták tevékenységét, amely

döntő mértékben meghatározta a két háború közötti, sőt részben a háború utáni zrenjanini festészetet is. A dél-bánáti terület festészetéből Svetlana Mihajlović Radivojević válogatott. Tanulmányában két részre osztja a korszak festészetét, az 1900-tól 1924/28-ig terjedő időszakot úgyszólván kizárólag a Versecen működő, míg az 1924/28 és 1944 közötti éveket elsősorban a „pancsovai képzőművészeti körök” határozzák meg. Hoffman Hedvig a korszak zombori festészetét vizsgálva abban a kiváltságos helyzetben volt, hogy két ma is aktív művésztől, Milan Konjovićról és Ivan Jakobčičról is szólhatott. Az előbbit ismerjük, az utóbbi igazi meglepetés, amely nyomán újfent elmélázhatunk azon, mi minden lapulhat még feldolgozatlanul múzeumaink, képtáraink raktárainak mélyén. Hasonló gondolatokat ébreszt a Baranyi Anna által felkínált szabadkai anyag is. Éppen az utóbbi válogatás révén válik a Miloš Arsić által „bevezető korszaknak” nevezett 1890 és 1920 közötti időszak valóságos meglepetéssé. Oláh Sándor, Jelena Čović, Aczél Henrik Emil, Stipan Kopilović, Angela Mačković, Farkas Béla, Csincsák Elemér alkotásait nézve nyilvánvalóvá válik, hogy néhány úttörő munkától eltekintve milyen hiányos a vajdasági művészettörténet-írás a század első évtizedeiről.

A felvillanó fehér foltok ellenére is kerek egész ez a tárlat, mert megalkotói mindenkor az önálló, kizárólag saját törvényeinek engedelmességek alkotásokat helyezték érdeklődésük középpontjába s így láttatják velünk is. Tanulságos is ez a kiállítás, s tanulságai olyan kutatási eredményeket jeleznek, amelyek nemcsak nagy hasznára válnak a vajdasági művészettörténet-írásnak, de annak élén is járnak, kérdéseket tesznek fel, módszereket kínálnak, és további kutatásokra ösztönöznek. S nem utolsósorban példamutató is ez a tárlat, hiszen minden darabjával azt példázza, hogy a valódi értékek a történelem mégoly viharos eseményei során is felül tudnak emelkedni a napi politika érdekein. S így vált ez a kiállítás itt és most időszerűvé.

NÁRAY Éva

Csávosi Sándor: Kődös reggel, 1913